

FLÉTNA

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autoři: Petr Grau

Mgr. Lukáš Herink

Duben 2013

S výukou hry na příčnou flétnu obvykle **můžeme začít již v osmi letech** dítěte. Za určitých podmínek (fyzická i duševní připravenost, vhodný nástroj) dokonce už v šesti. Fyzickou připraveností je myšlen soubor tělesných dispozic, jako například vzrůst a celková tělesná vyspělost. Duševní připraveností je myšlena schopnost aktivní komunikace a reakce na dané podněty, soustředění, nadšení pro věc, bezproblémové zvládnání školních i mimoškolních aktivit apod. Důležitým aspektem je i podpora rodiny. Jako vhodný nástroj pro nejmladší děti doporučujeme například flétny se zahnutými hlavicemi. Vzhledem ke stabilitě a držení nástroje se jako vhodnější jeví zahnutí do tvaru O a V (obr. 1) než do běžně užívaného tvaru U. Nabízí se i použití plastové flétny, např. Nuvo (obr. 2). Jako naprosto nevhodné se jeví použití pikoly, a to s ohledem na nátiskovou a dechově-ekonomickou náročnost zmiňovaného nástroje.

Výhodnější varianta zahnuté hlavičky

Nestabilita vznikající vlivem zahnuté hlavičky

obr. 1

obr. 2

Než přistoupíme ke zkoušení s nástrojem, všímáme si u adeptů flétnové hry tvaru rtů, polohy čelistí (jako velmi problematická se jeví předsunutá spodní čelist) a vyvinutí chrupu. Zvláště dáváme pozor na dermatologické a imunologické problémy. Často se vyskytující rozpraskané rty, opary, koutky a afty mohou výrazně znesnadňovat výuku i samotnou hru. Podstatná je symetrie rtů a jejich tloušťka. Příliš masité rty mohou předznamenat určité problémy do budoucna v oblasti formování nátisku. Problém může být naopak i se rty příliš úzkými, rovněž tak s ústy malými.

Všímáme si dispozic pro stranový nátisk (případný stranový nátisk signalizuje takzvaná špička neboli srdíčko či kapka uprostřed horního rtu). S ohledem na držení nástroje a zatížení páteře se snažíme vyhnout adeptům s nátiskem výrazně na pravé straně. Pravostranný nátisk je takový, jehož štěrbina je umístěna na pravé straně hráčova nátisku. Naopak levostranný nátisk může být bezproblémový a v mnoha případech bývá dokonce i výhodou. Praktické vyzkoušení dispozice pro stranový nátisk provedeme tak, že necháme dítě foukat na hřbet ruky, přitom se díváme zespodu na tvar otvoru ve rtech. Přeučování (přesouvání) stranového nátisku do středu rtů je neefektivní. Vhodnější je využití dispozic pro levostranný nátisk a jeho plnohodnotné rozvinutí.

Po tomto ověření dispozic, můžeme přistoupit k praktické výuce s nástrojem. Jako optimální se jeví **začínat se samostatnou hlavici**. Dítě se při tom lépe koncentruje na podstatu formování nátisku a hledání prvních tónů. Vytvoření tónu na samotnou hlavici je totiž snazší než na celou flétnu. Při této činnosti dáváme pozor na usazení náustku hlavičky do správného místa. Paušálně lze shrnout, že u plnějších rtů je obvykle třeba posunout náustek výše a u méně plných níže. Důvodem je míra zakrytí otvoru v náustku spodním rtem. U začátečníků dbáme na to, aby spodní ret v žádném případě nezakrýval více než polovinu otvoru v náustku. Naším cílem je též nastavit střed otvoru v náustku co nejblíže středu štěrbiny v nátisku.

Všímáme si směřování proudu vzduchu a poměru vzduchu jdoucího přes náustek a do hlavičky. Je-li v tónu slyšet mnoho vzduchu, koncentrujeme se na směřování proudu vzduchu a jeho rozptyl (správný je zužující se proud vzduchu).

Hlavici využijeme i k prvním cvičením. Nejprve hrajeme na hlavici, jejíž ústí je zakryto dlaní. Posléze dlaň můžeme odkrýt, případně pomocí vsunutí prstu měnit výšku tónu. Dále brzy přistupujeme k prvním pokusům o přefuky, nejprve se zakrytým ústím hlavičky. Toto je velmi důležité pro pozdější bezproblémové zvládnutí přechodu do vyšších poloh.

Na **první pokusy o vytvoření tónu** navazuje naše základní osvětlení problematiky dýchání. U úplných začátečníků není přímo žádoucí popisovat fyziologické funkce bránice a plic, ale vhodným způsobem navést hráče k bezděkému užití těchto orgánů správným způsobem (přičichnutí ke květině, spánkové dýchání).

V další fázi přistoupíme k **sestavení nástroje** a vysvětlíme základní způsob jeho držení. Abychom zabránili nestabilitě při držení nástroje, využíváme principu **tří styčných bodů**: palce pravé ruky, který tlačí flétnu ve směru od těla hráče, ukazováčku levé ruky, který tlakem přibližuje flétnu k hráči a fyzikálním principem páky tak usazuje flétnu na třetím styčném bodu – ústech (obr.3).

obr. 3

Na držení nástroje logicky navazuje vysvětlení hráčova postoje. **Správný postoj** by měl hráči zajistit stabilitu a uvolněnost, umožnit správné dýchání a co nejméně zatěžovat páteř. Naším cílem je tedy vzpřímené držení těla s mírným rozkročením nohou (zhruba na šířku ramen). Stabilitu zajišťuje lehce předsunutá levá noha. Naším celkovým záměrem je, aby hráč nebyl strnulý a ztuhlý.

V další fázi je vhodné specifickými druhy cvičení rozvinout **dechovou techniku**. Doporučuje se například čichání nosem po vzoru psů, opičí skřeky, prudký výdech na slabiku ha, kontrolované vydechování – syčení (možno počítat doby), pro lepší uvědomění funkce bránice je možno tato cvičení provádět v tureckém sedu. Další možností je udržení útržku papíru pomocí vydechovaného proudu vzduchu na svislé stěně nebo tlačení břichem proti překážce (můžeme při tom využít pevného obalu flétny).

Dále přistupujeme k jednotlivým druhům **artikulace** a úloze jazyka při hře. V počáteční fázi je vhodné pro uvědomění fungování proudu vzduchu zcela vynechat jazyk a využít pouze prudkého nárazu vzduchu na hranu náustku, později konkretizujeme nasazení tónu přidáním jazyka. Vzhledem k tvarování nátisku je vhodné využít slabiky *tü* a *kü* následované artikulacími cvičeními. Použití jazyka by mělo být co nejúspornější, tj. mělo by být založeno na co nejmenším pohybu výhradně špičky jazyka (*tü*). Kořen jazyka by měl zůstat bez pohybu.

Pro budoucí budování vyrovnané prstové techniky kontrolujeme **držení nástroje a správné usazení prstů**.

Důležitou součástí hry na flétnu je **rozehrávání**. Vhodné jsou například vydržované tóny. Dbáme na dynamickou, intonační a barevnou vyrovnanost jednotlivých tónů, kontrolujeme základní použití opory dechu, všímáme si správného využití dechu a postupného osvojování a zlepšování tónové kultury a dechové ekonomie. Začínáme od h^1 směrem dolů až do zvládnutého nejnižšího tónu, dále pokračujeme od tónu $g^2(h^2)$ směrem dolů. Vzhledem k problematickým tónům $cis^2 - e^2$ se vyhýbáme vzestupnému hraní od h^1 . S hraním tříčárkované oktávy (s výjimkou tónu d^3) začínáme až po osvojení a usazení prvních dvou oktáv. V průběhu času přidáváme i stupnicová a intervalová cvičení.

Zásadním úkolem učitele je také poskytnutí správného **návodu ke cvičení**. Žáky vedeme k uvědomělému rozvržení doby určené k přípravě. Začínáme rozehrávacími cvičeními. Mohou navazovat cvičení stupnicová, cvičení technická nebo nácvik určitých pasáží přednesových skladeb. Snažíme se žáky vést k tomu, aby při domácím cvičení nepřehrávali skladby v celku, ale věnovali se nácviku jednotlivých pasáží. Hraní celých skladeb by mělo být výjimečné a mělo by k němu dojít až po vyřešení jednotlivých technických detailů. Váhu klademe na pravidelnost a přiměřenou délku cvičení.

Doposud jsme se v tomto pojednání věnovali pouze metodicko-technickým prvkům flétnové hry. Důležitým a naprosto nevyhnutelným aspektem výuky je **hudebně emocionální rozvoj** mladého hudebníka. Pro pochopení základních rytmicko-melodických charakterů je možné začít například s lidovými písněmi (rychlá, pomalá, veselá, smutná). Zde je na místě osvěžit výuku improvizacími hrami na dané téma. Vlastní interpretací můžeme děti navést a motivovat k použití vhodných výrazových prostředků. Lze použít i vhodnou nahrávku s vysvětlujícím komentářem. Obecně je potřeba říci, že poslech nahrávek vynikajících interpretů je jedním z nejlepších motivačních zdrojů, který celkově rozvíjí žákovu představivost.

V počátcích výuky nevyžaduje prakticky žádné dynamické rozdíly. K tomu přistupujeme až po upevnění základních principů fungování dechového aparátu a nátisku. Naopak už od počátku vyžadujeme rozdílnost artikulace (tenuto, legato, portamento, později staccato).

Podstatnou součástí výchovy mladých flétnistů je **výběr vhodných škol a postupování podle moderních metodických principů**. Základ moderního způsobu výuky tkví v co nejzábavnější formě studia, jehož součástí může být třeba zapojení audiovizuálních prvků, počítačů a jiných interakcí. Například použití obrázků či fotografií je názornější a vede k lepším výsledkům. Jako praktické se jeví aplikování doprovodů na cd nebo mp3 nosičích, kdy žák má možnost cvičit zadaný materiál s doprovodem i mimo školu. Naproti tomu některé starší publikace, které použitým výběrem skladeb a celkovým přístupem nekorespondují s dnešními kulturně-společenskými představami, působí nezáživně a pro mnoho dětí neadresně a odpudivě.

Robert Winn: AMA – Flute School, 2 díly

Moderní, přístupná, názorná flétnová škola pro začátečníky, obsahuje množství fotografií a osvětlujících obrázků. Její součástí jsou též tištěné klavírní doprovody a řada názorných ukázek a doprovodů na samostatném cd. Autorem je dlouholetý solo flétnista Royal Philharmonic Orchestra London, v současné době působící jako profesor flétny na Musik Hochschule Koln. Publikace se hodí spíše pro děti starší (10 let), případně pro děti, u kterých je předpoklad rychlého postupu. Její nevýhodou je neexistující český překlad, tudíž vyžaduje aktivnější přístup pedagoga.

František Malotín: První doteky

Publikace od nestora české flétny, která je v mnoha ohledech vstřícná a přístupná. Metodicky vhodně napsaná škola hry, která se v první řadě soustředí na osvojení a usazení spodní a posléze střední polohy flétny. Její nevýhodou je určitá nezáživnost daná výběrem skladeb. Určitý problém může způsobovat i ono příliš dlouhé setrvávání ve spodní poloze, navíc škola nezmiňuje pro začátečníky nezbytný vstup s tvořením tónu pouze na hlavici. O této problematice je zmínka pouze v autorově publikaci Příčná flétna – praktická metodika.

Dumitru Pop: Škola hry na flétnu

Dvoudílná škola hry na flétnu rumunského autora, za které do jisté míry vychází předchozí autor. Principiálně velmi dobrá škola, kolující však výhradně v kopiích. Její nevýhodou je absence jakýchkoliv vysvětlujících textů či obrázků a z dnešního pohledu nevyhovující grafická úprava. Všechny výše zmíněné školy je však možné doporučit také s ohledem na ideální použití slabik tů a ků, podporující správné zformování nátisku, jazyka a jeho správného využívání při artikulaci.

Jako metodický základ každého učitele hry na flétnu může sloužit anglická publikace *Illustrated Fluteplaying* autorské dvojice Robin Soldan a Jeanie Mellersh. Tato metodická příručka shrnuje názorným a přehledným způsobem veškerou problematiku metodiky hry na flétnu. Měla by se stát základní součástí knihovny každého učitele hry na flétnu.

Ti, kteří by chtěli více srovnání metodických přístupů, mohou sáhnout po nesmírně zajímavé publikaci Trevora Wye *Practice Book for Flute*, která se v několika sešitech věnuje konkrétní problematice (tón, technika, artikulace, intonace a vibrato, dýchání a stupnice), nebo velmi populární knize slavného irského flétnisty Jamese Galwaye *Flute*.

Významným faktorem při výuce je **výběr správného repertoáru**. Každý žák je jinak disponován a volba repertoáru musí odpovídat jeho aktuálnímu schopnostem a řešené problematice. Často se stává, že učitel zadá žákovi skladbu příliš náročnou nebo takovou, která neodpovídá jeho momentálnímu schopnostem. Komplexní přehled flétnové literatury nabízí *Flute Repertoire Catalogue* nizozemského flétnisty Franse Vestera (existuje i verze věnovaná výhradně hudbě 17. a 18. století), popřípadě i o něco přehlednější *The Flute Book* americké autorky Nancy Toff.

Literatura navazující na flétnové školy:

Bantai-Kovacs, ed. Selected Studies vol. 1: Ed. Mus. Budapest.
 G. Gariboldi: 30 Easy and Progressive Studies: Ed. Mus. Budapest.
 G. Gariboldi: Etudes Mignonnes, op. 131: Broekmans and Van Poppel.
 E. Köhler: Etudy op. 33, 1. díl a 2. díl
 J. A. Demersseman: 50 melodických cvičení
 M. Moyse: 24 malých melodických cvičení
 M. Moyse: 25 melodických cvičení
 L. Drouet: 25 etudes Celebes
 J. Andersen: 18 Studies, op. 41
 J. Kember, C. Ramsden: Flute Sight–Rading 1. a 2. díl (Schott)
 R. Winn: Melodies for Developing Tone and Interpretation (Schott)
 H. Altès: Celebre Methode Complete de la Flute
 P. Taffanel, P. Gaubert: Methode Complete de Flute
 M. Moyse: De la sonorité

Přednesové skladby:

J. K. Vaňhal: Sonáta G-dur
 F. Benda: Sonáta F-dur
 G. F. Händel: Sonáty C, F, a, g
 G. Platti: Sonáta e-moll, A-dur
 G. Ph. Telemann: Sonáta F-dur, C-dur
 A. Fils: Koncert D-dur
 W. A. Mozart: Andante C-dur
 J. S. Bach: Sonáta g-moll
 Farkas: Sonatina
 G. Dávid: Sonáta
 J. Novák: Sonatina, Chorae Vernaales
 B. Godard: Suita
 J. S. Bach: Sonáta C-dur
 L. Vinci: Sonáta D-dur
 Jacques Ibert: Histoires
 J. Ibert: Entracte
 F. Benda: koncert e-moll
 J. S. Bach: Svita h-moll
 J. J. Quanz: koncert g-moll
 C. Bolling: Sentimentale, Veloce, Baroque and blue
 R. Gnattali: Sonatina
 B. Martinů: Scherzo

P. Eben: Sonatina semplice
 W. A. Mozart: Rondo
 J. Moquet: Sonáta „La flute de Pan“ 1. věta
 W. A. Mozart: Koncert G-dur
 V. Blodek: Koncert D-dur 2. věta
 C. Chaminade: Concertino
 J. S. Bach: Sonáta e-moll
 A. Piazzolla: Histoire du tango
 G. Faure: Fantasie
 G. Enesco: Cantabile a presto
 J. S. Bach: Sonáta h-moll
 J. S. Bach: Partita a-moll
 W. A. Mozart: Koncert D-dur
 Ph. Gaubert: Nocturne et Allegro scherzando
 P. Hindemith: Sonáta
 E. Schullhoff: Sonáta
 F. Poulenc: Sonáta

Internetové odkazy:

www.flutetunes.com
www.justflutes.com
www.fluteworld.com
www.jennifercluff.com
www.oldflutes.com
www.imslp.org
www.free-scores.com
www.scoreexchange.com

Soutěže:

- Soutěže MŠMT: Flétna, komorní hra s převahou dechových nástrojů
- Flautiada Bratislava
- Interpretační soutěž Karla Ditterse z Dittersdorfu ve Vidnavě
- Jižní Město Music